

דרשת רבינו על הפטרת מחר חודש*

צריכים להבין מאי טעמא לא הנהיגו הפטרה מיוחדת (מענינא דיומא) כשיום טוב חל ביום ראשון. ורק ביום טוב שחל להיות בשבת תמיד יש קריאה של יום טוב והפטרה מיוחדת של יו"ט, ולא בטרם בא יום החג. וכן צריך עיון, דשייכות וקשר ההפטרה לפרשה (או שיהא נחשב מענינא דיומא) צריכים להיות מכל המשך הנבואה, ולא רק מפסוק אחד. ואילו כאן [מחר חודש] עיקר ההפטרה הוא על אהבת דוד ויונתן, ורק הפסוק הראשון מדבר על כך שמחר חודש.

וכן צריכים להבין, אם באמת אהבו אחד את השני, והיתה אהבתם אמיתית והדרית, מדוע הוצרך יונתן למסור את המלכות לדוד, הלא יונתן הציל את נפשו של דוד ממיתה, ומדוע לא הניחו דוד לשמש כמלך.

ובאר בזה רבינו דאיתא במדרש (שמו"ר פר' בא פט"ו פסקא כ"ז), לכך מסר הקב"ה סוד הלבנה לישראל שיהיו הם מונים בה, והעכו"ם מונים לחמה ... ומה החמה היא של אש, כך הם עתידים לידון בה שנאמר (מלאכי ג', י"ט), כי הנה היום בא בוער כתנור, וכשם שהלבנה נראית ביום ובלילה כך ישראל מושלים בעולם הזה ובעולם הבא, וכשם שהלבנה היא של אור ... קומי אורי כי בא אורך, ולכך נאמר החודש הזה לכם ... שאתם בדוגמתה. הרי שאומות העולם נמשלו לחמה וישראל נמשלו ללבנה.¹

ונראה שהמשל בזה הוא שכאשר החמה זורחת בבקר, תיכף ומיד היא נגלית בכל הודה והדרה, ונשארת כך משך כל היום, ובשעת השקיעה הרי היא עוברת מן העולם. וכן הוא אצל אומות העולם שעולים בהיסטוריה ויורדים,²

* דרשה זו לקוחה מהפרעס היהודי (באנגלית), ר' כסלו תשמ"ח.

¹ ובאוצרות יוסף (להגר"י ענגיל) יש בזה אריכות (בקונטרס מאמר הלבנה).

² השוה דברי הילקוט שמעוני לפרשת ויצא (סי' קכ"א) על הפסוק, והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו, מלמד שהראה הקב"ה לעיני אבינו שרה של בבל עולה ויורד, ושל יין עולה ויורד,

ואינם עוד כי אבדו מן העולם. משא"כ הלבנה, בתחילת החודש אינה נראית אלא קטנטנה מאוד, ובכל לילה מוסיפה קצת עד אמצע החודש, ביום ט"ו היא נראית בשלמותה, ואז מתחילה לפחות עד שלבסוף נעלמת לגמרי. וכ"ד שעות מיכסי סיהרא (ר"ה כ:), ותיכף לאחר זה היא חוזרת חלילה, וכמו שאנו אומרים בברכה של קידוש לבנה – שהלבנה כסמל למלכות ישראל – "וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה."

ועל הפסוק החודש הזה לכם (שמות י"ב, ב') איתא במדרש (פרשה ט"ו פסקא כ"ו), יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים ע"ב) ... החודש שלשים יום ומלכות שלכם שלשים דור ... הלבנה בראשון מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט"ו ימים ... כך ישראל ט"ו דור יש מן אברהם ועד שלמה. אברהם התחיל להאיר, שנאמר (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח וגו'. כיון שבא שלמה נתמלא דסקוס של לבנה, שנאמר (דברי הימים א' כ"ט) וישב שלמה על כסא ד' למלך, וכי יוכל אדם לישוב בכסאו של הקב"ה. [ובמסכת סוטה (סוף פרק אלו נאמרין) מבואר דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, וזוהי כונת ענין זה דוישב שלמה על כסא ד', ושלמה המלך הוא שבנה את בית המקדש, וכל י"ב השבטים היו אז ביחד, והיה שלום בימיו ופרנסה נפלאה לכל בני ישראל.] ... אלא וכו' ... הקב"ה לבושו הוד והדר ונתן לשלמה הוד מלכות שנאמר (שם) ויתן עליו הוד מלכות ... הרי נתמלא דסקוס של לבנה, ומשם התחילו המלכים הולכים ופוחתים ... כיון שבא צדקיהו [הוא ה"טו, מתנות כהונה שמה], דכתיב (ירמיה ל"ב) ואת עיני צדקיהו עור, חסר אורה של לבנה (שחושך עיני צדקיהו מרמז על חושך הלבנה, פי' מהרז"ו שמה) וכו'.

אבל לאחר שהלבנה נעלמת מעין כל היא חוזרת ומתחדשת. וזהו ענין מחר חודש, שביום האחרון של החודש שאין אורה כלל – אשר זה מסמל את זמן חשכת הגלות אשר אנחנו נמצאים כעת בתוכה – מובטחים אנחנו שתחזור המלכות לישראל ושיבוא המשיח,³ אשר הוא מזרע דוד. ומהאי טעמא מסר יונתן

ושל אדום עולה ויורד. אמר לו הקב"ה, יעקב, אף אתה עולה ... אל תירא ישראל, אם אתה עולה אין לך ירידה. (ד"ע)

³ וז"ל רבינו בס' דברי הגות והערכה (בסוף המאמר בסתר ובגלוי, עמ' קפ"ה):

אבל מהו המסתורין של ראש חודש?

המסתורין מתגלה מתוך המילה עצמה – ראש חודש. היהדות מאמינה ביכולת החידוש והתחדשות. לבנה שאורה החוויר והלך עד שנעלמה מעין רואים – חוזרת ומופיעה באופק.

את המלכות לדוד, לא בתורת ידידות פרטית, אלא לטובת כלל ישראל, שרק לדוד הובטח על פי נבואה (שמואל ב' ז', י"ב-ט"ז), והקימתי את זרעך אחריוך ... והכינתי את ממלכתו. הוא יבנה בית לשמי, וכוונתי את כסא ממלכתו עד עולם ... אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול אשר הסירותי מלפניך. ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך, כסאך יהיה נכון עד עולם.

ועיין כל זה ברמב"ם פרק א' מהל' מלכים (הל' ז'-ט'), לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם. הקב"ה הבטיחו בכך שנאמר וכו'. (הל' ח') נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל ... הרי זה מלך, וכל מצוות המלכות נוהגות בו, אע"פ שעיקר המלכות לדוד ... שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ואמר לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד וגו'. ואמר לו אחיה, ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלים. (הל' ט') מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר כסאך יהיה נכון עד עולם. אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל, תפסק המלכות מביתו, שהרי נאמר לירבעם אך לא כל הימים.⁴

האדם מחכה ללבנה; הוא יודע כי היא תשוב ותצוף ברגע המיועד – קטנה, חיורת, דקה כחוט של כסף, אבל אורה יגבר וילך עד שתגיע למילואה. כשהאדם רואה את הלבנה החדשה, הריהו מכריז: 'מקודש, מקודש!' והוא חוגג את ראש חודש. ראש חודש מסמל את האמונה בנחמה הקרובה לבוא, בהתחדשות שלאחר ההתנוונות, בזריחת האור מתוך להבות שקיעה, בתחייה מתוך גיועה.

כנסת ישראל מתבוססת לפעמים בדמה ומפרפרת מתוך ייסורים על-אנושיים. מידת הדין מתוחה בחללו של עולם חרב ושומום ואלת אלוקים רובצת על הכל. האדם יושב ופניו כבושות במציאות אכזרית. עתיד עכור וקודר מהלך עליו פחדים. בא ראש חודש ומנחמו, מוחה את דמעתו מעל פניו וכאילו אומר: היה שליו, הישועה קרובה לבוא. פגימת הישות ההיסטורית תתמלא, כמו שהתמלאה פגימתה של הלבנה. אמת, עוד אתמול חרב הכל ונעקר הכל; אמת, עוד אתמול הוצתו יישובי ישראל באש ושליש עם ה' נפל בחרב; אמת, זה לא כבר שקע האור ונעלם הירח וליל חושך אופף את הכל. אבל ראה: הנה לבנה ענוגה וצנועה עולה אי-שם על פני האופק עוד פעם, ומתוך קרני אורה הדקים נראית השכינה ביגונה האלמי, ברחמייה הרבים ובאהבה האין-סופית. לוחש לנו ראש חודש בשורת גאולה וישועה מתוך חורבן; תקווה ותנחומים מתוך אבלות; בניין מתוך הרס וחי-עוז מתוך דם ואש, בבחינת: 'בדמיך חיי!' ראש חודש מסמל את המילוי מתוך הפגימה, והגילוי מתוך ההעלם. "קדשיה לירחא ושלח לי סימנא: דוד מלך ישראל חי וקיים" (גמ' ר"ה כה.). חידוש הישן וזריחתו עוד הפעם הוא המוטיב של ר"ח.

⁴ כאשר זוג מתחתן, מרגלא בפומייהו דאנשי לברכס שיבנו בית נאמן בישראל. ואומרים שהגר"מ פיינשטיין לא נהג כן, אלא היה רגיל לברכס שיבנו בית נכון בישראל. וכן מצאתי

ומהאי טעמא מסר יונתן את המלכות לדוד להבטיח ביאת המשיח, שהרי לשאר המלכים (חוץ ממלכות בית דוד) לא הובטחה המשכיות שכזו לעולם, והרבה ממלכי בית דוד רשעים היו, וכמובן נענשו, אך לא נתבטלה המלכות מאותה המשפחה בגלל חטאותיהם. ואילו שאול צדיק היה כל הזמן, ושאל באחת ועלתה לו (יומא כד:), ונטלה המלכות ממשפחתו.

ועיין פירוש המשניות לרמב"ם (פ' חלק ביסוד הי"ב) שהמשיח יהיה מזרע דוד ומזרע שלמה, ולפי זה מובן שעבור המשך המלכות לישראל עד לביאת המשיח, לא רק היה חשוב שיונתן לא ימלוך (לבטל את מלכותו של דוד), אלא אף ענין מרד אבשלום ופרשת אדוניה בן חגית גם כן היו ענינים מכריעים מאוד בהיסטוריה של עמנו, כי אילו לא נמשכה מלכות בית דוד לשלמה בנו דוקא, לא היתה מתקיימת הבטחה זו של נצחיות והמשך המלכות לישראל.

ומהאי טעמא מצינו עוד כמה הפטרות אחרות (נוסף על זו של מחר חודש) הדנות בערעורים על מלכותו של דוד ומלכותו של שלמה [אשר שתי מלכויות אלו צריכות לשמש כדוגמא למלכותו של משיח צדקנו], כי אחת הכונות בקריאת ההפטרות היא לחזק את האמונה בביאת המשיח (כמו שמוכח מנוסח הברכה, שמחנו ד' אלוקינו באליהו הנביא עבדך וכו') על פי קריאת הבטחות הנביאים.

בספר מגד גבעות עולם (עמ' צ"ט) ששמע שהגרמ"פ זצ"ל היה מברך לחתן וכלה שיבנו בית נכון ונאמן בישראל. ומסתמא היתה כונתו ע"פ הפסוקים האלו, שכן בירכו אחיה השילוני הנביא לירבעם בן נבט, שיהיה לו בית נאמן. כלומר, שתעבור מלכותו בירושה, אך לא יהיה לה קיום לעולם. אבל מלכות בית דוד תשאר לעולם, והיא הנקראת בית נכון. (ד"ע)